

Daša Cimermanová¹

Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV, v. v. i.

<https://orcid.org/0009-0004-0050-3350>

RIEŠENIE JAZYKOVÝCH PROBLÉMOV V KONTEXTE RÔZNYCH FORIEM JAZYKOVÉHO PORADENSTVA (NA PRÍKLADE JAZYKOVÝCH PROBLÉMOV SÚVISIACICH S VOJNOVÝM KONFLIKTOM NA UKRAJINE)²

Príspevok mapuje typy jazykového poradenstva na Slovensku, a to počnúc oficiálnym (jazyková poradňa JÚĽŠ SAV) naprieč skupinami na internete, v ktorých sa sústreďujú poučení jazykovi používatelia (redaktori, prekladatelia alebo učitelia), až po internetové diskusie, do ktorých sa môže zapojiť akýkoľvek jazykový používateľ. Zameriame sa na jazykovú poradňu JÚĽŠ SAV (internetový portál aj interné odpovede používateľom), facebookovú skupinu *Jazyková poradňa ASAP*, ktorá je prevádzkovaná prekladateľskou agentúrou, profily na sociálnej sieti Instagram a blogy, ktoré sa zameriavajú na jazykové poradenstvo a na rôzne internetové diskusie súvisiace s jazykom (fórum freespace.sk). V príspevku poukážeme aj na to, že jazykový problém môže mať rôzne riešenia podľa toho, aký typ jazykového poradenstva sa na konkrétny problém pozerá. Zameriame sa na jazykové problémy, ktoré súvisia s prebiehajúcim vojnovým konfliktom na Ukrajine, a to konkrétne na prepis názvov niektorých ukrajinských miest.

Analýza sa bude opierať aj o teóriu jazykového plánovania (jazykovej politiky) a jazykového manažmentu.

Kľúčové slová: jazykový problém, jazykové poradenstvo, jazykové plánovanie, jazykový manažment, vojna na Ukrajine

¹ dasa.cimermanova@juls.savba.sk; interná doktorandka

² Štúdia je výstupom z grantového projektu VEGA č. 2/0133/20 *Slovenský pravopis a jeho pravidlá v kontexte súčasnej jazykovedy a jazykovej praxe*. Zodpovedná riešiteľka: doc. Mgr. Gabriela Múcsková, PhD. Doba riešenia: 2020 – 2023.

1. Existencia jazykových problémov ako základ jazykového poradenstva.

Jazykové problémy sú prirodzenou súčasťou fungovania živého jazyka v konkrétnych jazykových a spoločensko-politických situáciách. Aj pri výklade samotného pojmu „jazykový problém“ sa stretávame s istou mierou neistoty, pretože už jeho presné vymedzenie predstavuje druh problému. Jazykové problémy môžeme zaradiť do širšieho komplexu spoločenských problémov a týkajú sa akejkolvek aktivity spojenej s jazykom, napr. vyučovanie jazykov, problémy spojené s prekladmi, štruktúrno-jazykové problémy a pod.

Na jazykové problémy môžeme nazerať z rôznych hľadísk, napr. z pohľadu jazykového používateľa (prístup „zdola“/bottom-up) alebo z pohľadu lingvistov (prístup „zhora“/top-down), pričom sa jednotlivé problémy oboch skupín nemusia zhodovať. Jazykový problém z pohľadu bottom-up predstavuje jav, ktorý ako problematický v komunikácii vníma používateľ jazyka a v rámci manažmentu problému³ potenciálne hľadá oporu u jazykového odborníka alebo v konzultácii s iným jazykovým používateľom, prípadne postupuje na základe vlastného jazykového citu, vedomia alebo analógie. Jazykové problémy z pohľadu top-down sú javy, ktoré ako problematické vnímajú jazykoví odborníci na základe hodnotenia jazykovej praxe a identifikácie jazykových jednotiek, ktoré väčšinou nie sú v súlade s (kodifikovanou) jazykovou normou. Bežní jazykoví používatelia však takýto jav za problematický považovať nemusia, až kým naň neupozornia odborníci. V inej literatúre sa stretávame aj s označeniami reálne a umelé jazykové problémy, pričom umelé jazykové problémy nevznikajú v komunikácii prirodzene, ale ide o taký odklon od normy, na ktorý upozorňujú odborníci. Reálne jazykové problémy sú oproti tomu také problémy, ktoré prežívajú používatelia jazyka prirodzene v komunikácii (porov. Dolník, 2010a). V našej práci sa zaoberáme jazykovými problémami z hľadiska jazykového používateľa, čiže z hľadiska jazykového manažmentu uplatňujeme prístup bottom-up (Sebók, 2022: 337 – 338).

Zároveň jazykové problémy chápeme ako „okolnosť, ktorá bráni hovoriacemu dosiahnuť svoj jazykový cieľ“ (Lanstyák, 2010: 41) alebo ako „negatívne hodnotený odklon od normy uplatňovanej v danom diskurze“ (Lanstyák, 2010: 42). Môže ísť teda o pravopisné odchýlky alebo používanie nespisovných slov, či tvarov v takých textoch, resp. prehovoroch, v ktorých sa vyžaduje používanie spisovného jazyka. Vychádzajúc z pohľadu bottom-up „ako jazykový problém sa vnímajú len tie jazykové javy, ktoré používatelia prežívajú v komunikácii ako problém, a teda potenciálne hľadajú oporu u jazykového experta“ (Dolník, 2010a: 145). Ako sme však uviedli vyššie, v niektorých prípadoch sa jazykoví používatelia neobracajú na jazykových odborníkov, ale na riešenie sa snažia prísť sami na základe svojich teoretických znalostí či jazykovej inteligencie, alebo v komunikácii s inými jazykovými používateľmi.

³ Pod pojmom „manažment jazykových problémov“ rozumieme akúkoľvek aktivitu, ktorú používateľ vyvíja, aby jav, ktorý vníma ako problematický, vyriešil (porov. Lanstyák, 2014).

Z vyššie uvedených rôznych typov reálnych jazykových problémov a rôznych foriem ich manažmentu sa v našom príspevku budeme zameriavať na fenomén jazykového poradenstva ako jedného z nástrojov riešenia jazykových otázok, ktoré sú vnímané ako jazykový problém a vyskytujú sa v komunikácii jazykových používateľov.

2. Jazykové poradenstvo a jeho formy na Slovensku. Jazykové poradenstvo na Slovensku má bohatú tradíciu a v spoločnosti je vnímané rozmanito. Existuje v rámci korpusového jazykového plánovania a tvorí súčasť tzv. jazykového manažmentu, ktorý sa vymedzuje ako súčasť jazykovej praxe a predstavuje jednu zo zložiek jazykovej politiky a plánovania (porov. Spolsky, 2004: 5). Ide o činnosť, pri ktorej sa osoba alebo inštitúcia snaží ovplyvňovať jazykovú situáciu jazykového spoločenstva (Spolsky, 2004: 8). Na jazykový manažment (podobne ako na jazykové problémy) môžeme nazerať z pohľadu inštitúcií alebo z pohľadu jednotlivcov, a teda ako na organizovaný (ak ide o manažment realizovaný inštitúciami) alebo jednoduchý (manažment realizovaný jednotlivcami). Jednoduchý jazykový manažment sa uplatňuje len vtedy, ak si používateľ jazyka uvedomuje existenciu normy a pozitívne alebo negatívne odchýlky voči nej (porov. Nekvapil, 2006). Organizovaný jazykový manažment (kam môžeme zaradiť jazykové poradenstvo) sa zameriava najmä na negatívne odchýlky od normy, reaguje na ne a usiluje sa o implementáciu opatrení voči nim do spoločnosti – ide teda o regulačnú činnosť.

Jazykové poradenstvo zabezpečuje v rámci jazyka regulačnú činnosť, ktorá „spočíva v aktu rady, doporučení, návodu k jazykovému chováni tazateľa. Odráží sa také v lingvistov⁴ očakávaní, že tazateľ radu prijme, ať už pro sebe alebo – čož je dôležitejšie – pro širší skupinu užívateľů“ (Uhlířová et al., 2005: 113). Okrem regulačnej činnosti by malo jazykové poradenstvo zabezpečiť aj jazykové vzdelávanie používateľov a tým aj kultivovanie spisovného jazyka. To sa prejavuje formou odpovedí, napr. jazyková poradňa Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied⁴ vo svojich odpovediach podáva okrem riešenia aj jeho vysvetlenie a odôvodnenie. Úloha jazykového poradenstva by tak nemala spočívať v preskriptívnosti – nemá prikazovať alebo zakazovať, ale odporúčať, radiť alebo usmerňovať. Napriek tomu je jazykové poradenstvo vnímané verejnosťou ako direktívne. V súvislosti s tým navrhol J. Dolník tri tézy novej koncepcie jazykového poradenstva, z ktorých preň vyplýva potreba nepredpisovať, čo má byť v jazyku správne, ale podporovať jazykový cit používateľov apelovaním na ich normálne jazykové prežívanie, podporovať funkčné používanie jazykových prostriedkov aj keď odporujú norme a tiež „nezakazovať“ slová cudzieho pôvodu, ak si ich používanie vyžaduje komunikačná situácia (porov. Dolník, 2010b: 197 – 202).

Okrem vyššie opísaného jazykového poradenstva, ktoré by sme mohli nazvať **oficiálne inštitucionálne**⁵, sa v posledných rokoch stretávame na Slovensku aj

⁴ Ďalej v texte budeme používať skratku JÚĽŠ SAV.

⁵ V nasledujúcich častiach práce budeme používať aj skrátené pomenovanie, a to oficiálne (jazykové) poradenstvo.

s ďalšími formami poradenstva, a to **profesionálnym a ľudovým**. V nasledujúcich podkapitolách stručne charakterizujeme jednotlivé formy jazykového poradenstva na Slovensku a pri každej kategórii uvedieme príklady konkrétnych „jazykových poradní“.

2.1. Oficiálne inštitucionálne jazykové poradenstvo. Do tejto kategórie zaraďujeme jazykové poradne, v pozadí ktorých stojí jazykový expert na vysokej úrovni – lingvista, ktorý sa zaoberá vedeckým opisom jazyka a je súčasťou vedeckej inštitúcie. Pri riešení jazykových problémov (napr. pri koncipovaní odpovedí na otázky jazykových používateľov) využíva vedecké zdroje (slovníky, akademické príručky, encyklopédie, štúdie, lingvistické časopisy a podobne). Odpovede sú objektívne, ponúkajú vedecké fakty s výkladom a ich súčasťou nie je diskusia. Písomná odpoveď má formu oficiálneho listu s potrebnými formálnymi náležitosťami ako hlavička, oslovenie, pozdrav a podpis. Odpovede sú stručné, ale informačne bohaté, neobsahujú vyjadrenie emócií a jazykových postojov. Zameriava sa väčšinou na okruh štruktúrnych jazykových problémov.

Zaraďujeme sem *jazykovú poradňu JÚĽŠ SAV*, pretože spĺňa všetky vyššie uvedené parametre oficiálneho jazykového poradenstva. Jazyková poradňa JÚĽŠ SAV funguje ako telefonická, e-mailová a webová poradňa. V rámci telefonickej a e-mailovej poradne jej pracovníčky odpovedajú na otázky jazykových používateľov v reálnom čase – v prípade telefonickej poradne hneď, v prípade e-mailovej s istým časovým odstupom. Oproti tomu webová jazyková poradňa⁶ funguje ako databáza, na ktorej sú už vyriešené otázky aj s odpoveďami, odpoveď je formálne štruktúrovaná ako tzv. jazykové okienko. Táto databáza je pravidelne aktualizovaná, redigovaná a dopĺňaná, v súčasnosti obsahuje viac než 7000 odpovedí. Ročne príde do jazykovej poradne JÚĽŠ SAV cca 900 listov (formou e-mailu), ktorá zároveň vybaví viac než tisíc telefonátov. Návštevnosť webovej jazykovej poradne je cca 168-tisíc reálnych používateľov za mesiac a má cca 400-tisíc zobrazení mesačne.

K oficiálnemu jazykovému poradenstvu môžeme zaradiť aj jazykové okienka v lingvistických časopisoch, napr. rubriky *Rozličnosti*, *Spytovali ste sa*, *Z webovej poradne* časopisu *Kultúra slova* a tiež niektoré popularizačné sekcie v iných periodikách (napr. *Naša univerzita*, *Quark* a pod.), ktoré vytvárajú pracovníčky a pracovníci jazykovedného ústavu a vychádzajú z otázok adresovaných jazykovej poradni, alebo odborníci z univerzitných pracovísk.

2.2. Profesionálne jazykové poradenstvo. K tejto forme jazykového poradenstva zaraďujeme také (prevažne online dostupné) jazykové poradne, v pozadí ktorých stojí jazykový profesionál (používa jazyk ako svoj pracovný nástroj, napr. prekladateľ, učiteľ slovenčiny, korektor, redaktor a pod.), ale zároveň miera

⁶ Dostupné na <https://jazykovaporadna.sme.sk/>

jeho teoretického lingvistického vzdelania je nižšia ako u lingvistu⁷. Profesionálne jazykové poradenstvo sa realizuje prostredníctvom blogov, profilov na sociálnych sieťach (Facebook, Instagram) alebo v diskusiách, ktorých sa zúčastňujú už vyššie charakterizovaní jazykovo profesionáli.

Jazykové poradne tohto typu sa zameriavajú na riešenie aktuálnych (najčastejšie štruktúrno-jazykových) jazykových problémov a reagujú na potreby a problémy profesionálnych jazykových používateľov, čo dokazujú príspevky na ich sociálnych sieťach (napr. „Minule ste sa nás v stories⁸/pod príspevkom pýtali...“ (obr. 2) a pod.). Jazykové problémy riešia v dopredu pripravovaných príspevkoch (obsahujú zaujímavý a pútavý obrázok a popis, v ktorom zdôvodňujú riešenie) a tiež v anketách prostredníctvom príbehov (v nich reagujú na reálne otázky jazykových používateľov). Oproti oficiálnemu jazykovému poradenstvu nespádajú pod vedeckú inštitúciu, no sú (väčšinou) spravované firmami (prekladateľskými). Autori takýchto stránok majú vzhľadom na svoje zamestnanie istú mieru teoretického lingvistického vzdelania.

Profesionálne jazykové poradne majú popularizačno-vzdelávací charakter, snažia sa jazykových používateľov vzdelávať atraktívnou a interaktívnou formou. Napriek tomu, že ich úloha by nemala byť preskriptívna, vo väčšine prípadov sa do preskriptívnej pozície stavajú tým, že sa snažia upriamiť pozornosť len na jeden správny variant a iné tvary označujú ako nesprávne, nespisovné. Pri informáciách, ktoré ponúkajú, majú uvedené zdroje, z ktorých vychádzajú – vo väčšine prípadov sú to slovníky, jazyková poradňa JÚLŠ SAV alebo rubriky v jazykovedných časopisoch, teda tieto informácie vnímajú ako pomerne relevantné. Tento typ jazykových poradní má veľký dosah na sociálnych sieťach (každú sleduje viac než 10-tisíc používateľov) a teda majú vplyv na jazykové povedomie ostatných používateľov jazyka a celkovo na jazykovú kultúru a kultivovanie slovenčiny.

Oproti oficiálnemu jazykovému poradenstvu okrem vypracovania riešenia vedú profesionálne jazykové poradne s používateľmi dlhšie diskusie – v komentároch pod príspevkami alebo v rámci skupiny na sociálnej sieti Facebook, v ktorej jazykové poradenstvo prebieha formou dlhšej diskusie. Dôležité je tiež zdôrazniť, že oproti oficiálnemu jazykovému poradenstvu (ktoré ponúka objektívne odpovede s výkladom, bez emócií a jazykových postojov) sa v riešení jazykových problémov profesionálnej formy jazykového poradenstva do určitej

⁷ Miera teoretického lingvistického vzdelania, resp. teoretických lingvistických poznatkov je pre nás zaujímavá, pretože na základe nej vieme odlíšiť jednotlivé druhy jazykového poradenstva. Na základe získaných teoretických poznatkov sú vypracovávané riešenia jazykových problémov, ktoré sa v rôznych druhoch poradenstva líšia.

⁸ Stories sú tzv. príbehy na sociálnej sieti Instagram, prostredníctvom ktorých môžu používatelia zverejňovať fotky, videá, ankety alebo hlasovanie. Ak sa príbehy neuložia do tzv. „výberov“ (priečinky, v ktorých príbehy existujú až kým ich spravovateľ profilu nevymaže), po 24 hodinách od zverejnenia zmiznú. Ďalej v práci budeme v tejto súvislosti používať slovenský ekvivalent *príbeh*.

miery stretávame s vyjadrovaním subjektívneho názoru, emócií a jazykových postojov pri riešení jazykových problémov. V nasledujúcej časti predstavíme niekoľko reprezentantov profesionálneho jazykového poradenstva.

*viete_po_slovensky*⁹

Ide o profil na sociálnej sieti Instagram patriaci pod firmu, ktorá sa venuje korektúram a tvorbe textov na webové stránky. Profesionáli, ktorí spravujú túto stránku, sú absolventi odborov slovenského jazyka, čiže miera teoretických lingvistických poznatkov je evidentná. Firma má vlastnú webstránku a uvedený profil na sociálnej sieti, ktorý má vysoký dosah – 4. 5. 2023 mala stránka 17 800 sledovateľov. Prostredníctvom profilu na sociálnej sieti Instagram ponúkajú riešenie jazykových problémov cez príspevky alebo príbehy. Príspevok je uvedený prostredníctvom pútavého farebného obrázka, ktorý naznačuje, o aký jazykový problém ide (obr. 1). Pod obrázkom je vždy text, ktorý bližšie vysvetľuje daný jazykový problém (obr. 2) a na jeho konci je uvedený zdroj (obr. 2).

Jazyková poradňa v príbehoch funguje prostredníctvom ankety. Do zverejneného okienka napíše používateľ svoju otázku (obr. 3) a v ďalšom príbehu nájde okienko so svojou otázkou a pod ním odpoveď (obr. 3). Nevýhodou tejto formy poradenstva je to, že pokiaľ príbehy nie sú uložené v tzv. „výbere“, po 24 hodinách zmiznú.

Posledným spôsobom, ktorým firma poskytuje jazykové poradenstvo, je tzv. „jazyková poradňa na mieru“. Podľa informácií uvedených na webovej stránke sa táto jazyková poradňa zameriava na problémy týkajúce sa gramatiky a pravopisu. Vo svojej online jazykovej poradni firma sprostredkúva „30-minútové jazykové poradenstvo s vyštudovanými učiteľkami slovenčiny, ktoré vám pomôžu vyriešiť váš jazykový problém. Online jazyková poradňa prebieha v termíne po vzájomnej telefonickej dohode“ (Texty na kľúč, cit. 5. 5. 2023). Z popisu však nie je jasné, ako jazykové poradenstvo prebieha – či prostredníctvom telefonátu, formou vypracovania písomnej odpovede, osobného alebo online stretnutia. Táto služba je – na rozdiel od jazykovej poradne JÚLŠ SAV – spoplatnená.

*hovorme.spisovne*¹⁰

Ide o profil na sociálnej sieti Instagram a zároveň o rovnomenný blog, ktorý má v popise uvedené, že „sme Slováci a máme svoj úradný jazyk. Denne komunikujeme a svojím prejavom ovplyvňujeme ostatných. Hovorme spisovne, hovorme po slovensky“ (hovorme.spisovne, cit. 5. 5. 2023). Profil má veľký dosah, sleduje ho 13-tisíc používateľov. Profil aj blog upozorňujú na nespisovné varianty spisovných slov používané v bežnej komunikácii alebo v médiách. Riešia teda

⁹ Dostupné na https://www.instagram.com/viete_po_slovensky/

¹⁰ Dostupné na <https://www.instagram.com/hovorme.spisovne/>

len také jazykové problémy, ktoré sa týkajú (ne)spisovnosti alebo jazykovej (ne)správnosti.

Na jazykové problémy reagujú na oboch platformách prostredníctvom príspevkov, ktoré sú graficky atraktívne a obsahujú vždy dve slová – spisovné a nespisovné (obr. 4). Textová súčasť obrázka obsahuje vysvetlenie, v ktorom sa odvolávajú na slovenské slovníky, vo väčšine prípadov však ide o doslovne prebratú alebo čiastočne upravenú odpoveď jazykovej poradne JÚĽŠ SAV uverejnenú na webovej stránke www.jazykovaporadna.sme.sk (obr. 5) a v závere uvádzajú zdroj – odkaz na webovú jazykovú poradňu JÚĽŠ SAV. V niektorých prípadoch sú však odpovede jazykovej poradne JÚĽŠ SAV upravované alebo neuverejňované celé. Okrem príspevkov uverejňujú riešené jazykové problémy aj v instagramových príbehoch. Princíp je taký istý – porovnávajú sa dva varianty – spisovný a nespisovný (obr. 6).

Jazyková poradňa ASAP¹¹

Ako už je zrejmé z názvu, túto jazykovú poradňu sprostredkúva prekladateľská agentúra ASAP. Jazyková poradňa funguje dvomi spôsobmi – ako diskusia v rovnomennej facebookovej skupine – alebo podobne ako oficiálna jazyková poradňa JÚĽŠ SAV – telefonicky aj prostredníctvom e-mailovej komunikácie. Túto službu poskytuje agentúra zadarmo. Okrem jazykových problémov týkajúcich sa slovenského jazyka vedia odborníci z agentúry zodpovedať aj otázky týkajúce sa cudzích jazykov a prekladu, a to podľa zamerania jednotlivých prekladateľov. Zaujímavejšia na analýzu sa však ukazuje facebooková jazyková poradňa, v ktorej sa jazykový problém prezentuje formou dlhšej diskusie.

Jazyková poradňa ASAP na Facebooku združuje rôznych jazykových profesionálov a odborníkov – prekladateľov, korektorov, redaktorov, učiteľov, ale aj pracovníkov JÚĽŠ SAV a pracovníkov katedrií zameriavajúcich sa na výučbu slovenského jazyka. Diskutujúci majú teda rôznorodé vzdelanie, no vo väčšine prípadov ide o absolventov filologických odborov minimálne na úrovni magisterského vysokoškolského vzdelania. Zaujímavosťou pri tejto jazykovej poradni je aj rola pýtajúcich sa a odpovedajúcich. Nie je striktné vymedzené, kto odpovedá a kto sa pýta – často môže rovnaký používateľ otázku v jednom príspevku položiť a v ďalšom byť zase v role toho, čo rieši jazykový problém iného používateľa. Pri riešení jazykových problémov sa odpovedajúci odvolávajú na odborné zdroje – slovníky, rôzne vysokoškolské a vedecké publikácie či webovú poradňu JÚĽŠ SAV.

2.3. Ľudové jazykové poradenstvo na Slovensku. Ľudové jazykové poradenstvo sa podobne ako ostatné dve formy zameriava na riešenie aktuálnych jazykových problémov. Názov sa opiera o ľudovú lingvistiku, teda o poznatky

¹¹ Dostupné na <https://www.facebook.com/groups/294997960601297>

ľudí o jazyku a lingvistike bez ohľadu na ich správnosť (porov. Albury, 2014). Dominantnou formou riešenia jazykových problémov v tomto type je diskusia. Tieto diskusie sa však nezameriavajú len na riešenie jazykových problémov, ale aj na diskusie o jazyku vo všeobecnosti – o pravopise, (ne)spisovnosti a jazykovej (ne) správnosti, jazykovej variantnosti, o jazykovedcoch a vedeckých či akademických lingvistických pracoviskách. Tieto diskusie nespádajú pod žiadne vedecké ani iné odborné pracoviská (ako to bolo v predchádzajúcich typoch), používatelia diskutujú na sociálnych sieťach pod rôznymi príspevkami alebo na fórach – ide teda o viac-menej súkromnú komunikáciu medzi používateľmi jazyka. Mieru teoretických lingvistických poznatkov diskutujúcich nie je možné identifikovať, predpokladáme však, že ide o poznatky na úrovni základnej alebo strednej školy. V nepočetných prípadoch diskutujúci uvedú svoje zamestnanie ako prekladatelia, učitelia slovenčiny alebo korektori, no takýchto prípadov je veľmi málo. Vo väčšine prípadov je jazykový používateľ neznámy a vystupuje len pod prezývkou, čiže jeho identifikácia (čo sa týka napr. veku a vzdelania) je nemožná.

Pri riešení jazykových problémov majú významnú úlohu (jazykové) postoje, emócie, pocity a hodnotenia, ktoré sa na verbálnej úrovni prejavujú frázami typu „ja si myslím“, „podľa mňa“, „ja to tak (ne)používam“, „ja to tak nebudem používať“, metaforami a prirovnaniami (napr. „trhá mi to uši“, „dvíha sa mi žalúdok, keď počujem...“, „otvára sa mi nožík vo vačku“) a často sa útočí na používateľov, ktorí používajú formu, ktorá sa inému používateľovi nepáči. Okrem toho sa diskutujúci pri riešení jazykových problémov neopierajú o odborné zdroje (v ojedinelých prípadoch hľadajú oporu v slovenských slovníkoch), ale len o svoj jazykový cit, jazykovú prax seba a svojho okolia a o vlastné jazykové povedomie.

Do tejto kategórie zaraďujeme diskusie na sociálnych sieťach pod príspevkami, fórach na internete (napr. freespace.sk alebo portál Modrý koník), ktoré sa (aspoň okrajovo) dotýkajú jazykových javov. Na ilustráciu uvádzame úryvok z diskusie na portáli freespace.sk (obr. 7) ako príklad riešenia jazykových problémov formou ľudového jazykového poradenstva.

3. Riešenie konkrétneho jazykového problému rôznymi formami jazykového poradenstva. Rôzne formy riešenia jazykových problémov v závislosti od jazykového poradenstva demonštrujeme na príklade jazykových problémov, ktoré sa objavili v súvislosti so začiatkom vojnového konfliktu na Ukrajine. Od začiatku vzniku vojny sa objavilo veľa textov (najmä v médiách) s touto tematikou a to podnietilo vznik jazykovej neistoty a jazykových otázok, ktoré spôsobovali používateľom jazykový problém. V súvislosti s vojnou sa ukázalo množstvo jazykových problémov, a to od štruktúrno-jazykových až po praktické (dorozumievanie Ukrajincov na Slovensku, potreba úradného prekladu a pod.). V príspevku sa zameriame len na jazykový problém týkajúci sa prepisu názvu hlavného mesta Ukrajiny do slovenčiny. Robíme to z dôvodu, že tento problém

a potreba hľadania riešenia sa objavili vo všetkých formách jazykového poradenstva na Slovensku.

Do jazykovej poradne JÚĽŠ SAV prišla 30. 7. 2022 otázka¹², ako sa má správne používať názov ukrajinského hlavného mesta (a aj iných ukrajinských miest) – Kyjev alebo Kyjiv (v tejto konkrétnej otázke aj Charkov alebo Charkiv). Otázka obsahovala postoj a emócie, prípadne pochybnosti o vlastnom jazykovom povedomí:

Už pred časom som si všimla, že v slovenskej tlači sa akosi prestali používať spisovné názvy ukrajinských miest (ako napr. KyjEv, CharkOv), a namiesto toho čoraz častejšie vídam názvy miest v takpovediac pôvodných tvaroch, t. j. Kyjiv, Charkiv. Udiala sa v spisovnom slovenskom jazyku nejaká oficiálna zmena, o ktorej neviem ? V prípade, že nie, prečo na toto niekto neupozorní, prípadne, prečo sa toto pravidlo nepoužíva aj pri názvoch iných zahraničných miest, napr. Wien namiesto Viedeň? Zachovala by sa tak aspoň konzistentnosť. (úryvok z otázky, ktorá prišla do jazykovej poradne JÚĽŠ SAV 30. 7. 2022)

Odpoveď na otázku z jazykovej poradne JÚĽŠ SAV bola:

Názvy Kyjev, Charkov sú slovenské štandardizované názvy ukrajinských miest (porov. Pravidlá slovenského pravopisu, 2013, a zoznam štandardizovaných geografických vžitých názvov na stránke Úradu geodézie, kartografie a katastra SR <https://www.skgeodesy.sk/sk/ugkk/geodezia-kartografia/standardizacia-geografickeho-nazvoslovnia/nazvy-geografickych-objektov-z-uzemia-mimo-sr/>). Podoby Kyjiv, Charkiv, zodpovedajúce prepisu z ukrajinčiny, ktoré sa v súčasnosti vyskytujú v niektorých médiách, tieto médiá/ich redaktori odôvodňujú úsilím prejavíť týmto spôsobom solidaritu s ukrajinským národom. Pri neštandardizovaných názvoch ukrajinských miest sa vychádza z ukrajinského prepisu. (odpoveď jazykovej poradne JÚĽŠ SAV z 5. 8. 2022)

Odpoveď je stručná, jednoduchá a zároveň objektívna, bez emócií a postojov. Obsahuje len konštatovania o tom, ako pomenovania prebraté z iných jazykov fungujú v slovenčine. Odpoveď obsahuje aj odborné zdroje, v ktorých si používateľ môže uvedené informácie overiť – Pravidlá slovenského

¹² Otázky, ktoré prišli do jazykovej poradne JÚĽŠ SAV, nechávame v pôvodnej neupravenej podobe v záujme zachovania autenticity.

pravopisu a stránku Úradu geodézie, kartografie a katastra SR obsahujúcu zoznam štandardizovaných slovenských vlastných mien geografických objektov.

Vo facebookovej jazykovej poradni ASAP (ako v zástupcovi profesionálneho jazykového poradenstva) evidujeme dve otázky k problematike prepisu názvov ukrajinských miest (obr. 8 a obr. 9). Už v otázkach môžeme vidieť rozdiel medzi oficiálnym a profesionálnym jazykovým poradenstvom – kým do jazykovej poradne JÚLŠ SAV prišli otázky žiadajúce radu alebo vysvetlenie (predpokladáme, že odborné), v diskusných skupinách si okrem rady a vysvetlenia pýtajú používatelia aj osobný názor ostatných diskutujúcich. Pod prvým príspevkom (obr. 8) nasleduje diskusia (obr. 11) a pod druhým príspevkom (obr. 9) ďalšia diskusia (obr. 10).

Odpovede v diskusiách obsahujú odvolávanie sa na zdroje, ale obsahujú aj emócie a postoje (*Prečo by sa teraz zrazu mali meniť?*). Odpovede sú koncipované aj na základe vlastného jazykového povedomia, čo sa odráža v odpovedi *To by som zase tak dôsledne nebral, ono to poslovenčovanie skutočne žiadne pevné pravidlá nemá. Proste ako to prišlo ľuďom na jazyk. Ten ruský pôvod je pravdepodobný, len je (jazykovedne) irelevantný*. Na rozdiel od oficiálneho jazykového poradenstva, ktoré len konštatovalo, ako daný jazykový jav funguje v slovenčine, diskutujúci vnášajú do odpovedí aj vlastný názor a postoj k (jazykovej) realite.

Čo sa týka ľudového jazykového poradenstva, evidujeme len jeden prípad týkajúci sa prepisu názvov ukrajinských miest. Diskusia¹³ (obr. 12 a obr. 13) prebiehala pod článkom denníka SME *Kyjev zostane Kyjevom*, v ktorom sa jeho autorka vyjadrovala k tomu, že v denníku SME budú používať exonymum Kyjev a nie Kyjiv. Text vyšiel ako reakcia na vyjadrenie Denníka N, v ktorom sa uvádza, že redakcia bude na znak solidarity používať prepis z ukrajinčiny, a teda podobu Kyjiv (a podobne aj pri ostatných pomenovaniach ukrajinských miest a oblastí).

V prvom z uvedených úryvkov (obr. 12) je zreteľná snaha o odborné vysvetlenie problému, čo vidíme najmä v použitých výrazoch, napr. hláska, jer alebo reália. Napriek tejto snahe je však zreteľné, že nejde o odborné vyjadrenie. Úryvok neobsahuje žiadne zdroje, ide o riešenia vytvorené na základe svojho jazykového povedomia a znalostí. Zároveň ukrajinský prepis daného pomenovania autor príspevku odmieta zo subjektívnych praktických dôvodov: *proste sa to zle číta, výslovnosťou sa dostávam mimo slovenčiny*. V odpovediach sa prezentujú aj jazykové postoje: *proste kolegovia v Denníku N majú pekný úmysel, ale tlačia do slovenčiny niečo, čo sem prirodzene nepatrí*. V druhej odpovedi (obr. 13) zas autor príspevku uvažuje o tom, prečo sa v slovenčine niektoré názvy „poslovenčujú“, no opäť nejde o odborné tvrdenie, ale o vlastný názor, čo je vyjadrené aj explicitne: *Ja myslím, že poslovenčenie zahraničných reálií je skôr uznaním, že daná reália je významná a Slováci o nej hodne hovoria*.

¹³ Celá diskusia je dostupná na <https://komentare.sme.sk/diskusie/5129093/kyjev-zostane-kyjevom.html>

4. Zhrnutie. V príspevku poukazujeme na existenciu rôznych druhov jazykového poradenstva (oficiálne inštitucionálne, profesionálne a ľudové jazykové poradenstvo) na Slovensku a rôzne prístupy k riešeniu jazykových problémov. Kým oficiálne poradenstvo pristupuje k riešeniu otázok exaktne a bez emócií, v profesionálnom a ľudovom poradenstve popri racionálnom zdôvodnení (najmä v profesionálnom poradenstve) dominujú emócie, postoje, riešenie na základe vlastného jazykového (po)vedomia a analógie a tiež diskusie.

Pri identifikácii foriem jazykového poradenstva a zároveň pri hľadaní reprezentantov sa vynorila otázka, prečo na Slovensku existuje také množstvo jazykových poradní. Uvažujeme o troch možných dôvodoch – (ne)spokojnosť (časová alebo s odpoveďami celkovo), (ne)dôvera a angažovanosť. Časová nespokojnosť so službami jazykovej poradne JÚLŠ SAV súvisí najmä s rozsiahlou a podrobnou prípravou odpovedí na otázky používateľov. Odpovede na niektoré otázky nie je možné pripraviť hneď, vyžadujú si väčšie množstvo času na prípravu, napr. aj pre množstvo otázok, overovanie informácií a používanie viacerých zdrojov. V niekoľkých prípadoch sa stalo, že otázka, ktorá prišla do jazykovej poradne JÚLŠ SAV, sa na druhý deň objavila vo facebookovej poradni. Funguje to však aj opačne – ak jazykový používateľ nedostane uspokojivé riešenie v profesionálnych poradniach, obráti sa na oficiálne jazykové poradenstvo. Okrem časovej nespokojnosti vystupuje ako faktor existencie iných foriem jazykového poradenstva aj nespokojnosť alebo nesúhlas s odpoveďami oficiálneho jazykového poradenstva, resp. nesúlad s názorom alebo domnienkou jazykového používateľa. Ako ďalší faktor sa objavuje nedôvera voči oficiálnemu jazykovému poradenstvu a jazykovedcom, čo sa explicitne objavuje v niektorých komentároch v diskusiách spadajúcich pod profesionálne (obr. 14) aj ľudové (obr. 15) jazykové poradenstvo, kde jazykoví používatelia žiadajú názor ostatných jazykových používateľov a ak dostanú odkaz na jazykovú poradňu JÚLŠ SAV, tak sa ohradia.

Posledným faktorom, ktorý ovplyvňuje množstvo foriem jazykového poradenstva, je aj občianska angažovanosť. Vznik jazykového poradenstva je iniciovaný „zdola“, od jazykových používateľov, ktorí sa chcú angažovať aj v takých oblastiach, v ktorých nie sú odborníci na vedeckej úrovni.

Jazykové poradenstvo, otázky a odpovede (najmä z mimo vedeckého prostredia) sú bohatým zdrojom na skúmanie jazykových problémov, ale tiež aj jazykových používateľov a ich postojov. Poskytujú tiež bohatý zdroj na skúmanie jazykových potrieb používateľov a tak aj dynamiky jazyka, ale aj jazykového povedomia a jazykových ideológií.

Literatúra

- Albury, N. (2014). Introducing the Folk Linguistics of Language Policy. *International Journal of Language Studies*, 8 (3), 85 – 106. https://www.researchgate.net/publication/281283541_Introducing_the_Folk_Linguistics_of_Language_Policy
- Dolník, J. (2010a). *Teória spisovného jazyka*. Veda.
- Dolník, J. (2010b). *Jazyk – človek – kultúra*. Kalligram.
- Lanstyák, I. (2010). Typy jazykových problémov. *Fórum spoločenskovedná revue* 12, 39 – 62. http://www.epa.hu/00000/00033/00046/pdf/EPA00033_Forum_szemle_2010_5_istvan-lanstyak.pdf
- Lanstyák, I. (2014). On the process of language problem management. *Slovo a slovesnosť*. 75, (4), 325 – 351. <https://kramerius.lib.cas.cz/view/uuid:486c2446-7ce5-4658-96d2-5bdb9ecf48c6?article=uuid:4cc7a710-809b-4f4f-a59c-44b0f395fa7a>
- Nekvapil, J. (2006). From Language Planning to Language Management. *Sociolinguistica*. 20, 92 – 104. https://www.researchgate.net/publication/291215646_From_Language_Planning_to_Language_Management
- Sebők, S. (2022). Rola perspektív v riešení jazykových problémov. In I. Lanstyák, M. Samko, S. Sebők (Eds.), *Jazykové a komunikačné problémy na Slovensku a ich manažment* (s. 332 – 353). Univerzita Komenského v Bratislave https://fphil.uniba.sk/fileadmin/fif/katedry_pracoviska/kmj1/Zbornik_APVV_Jazykove_a_komunikacne_problemy_na_Slovensku.pdf
- Spolsky, B. (2004). *Language Policy*. Cambridge University Press.
- Spolsky, B. (2009). *Language Management*. Cambridge University Press.
- Uhlířová, L., Svobodová, I., Pravdová, M. (2005). Současný stav a perspektivy jazykové poradny. *Naše řeč*, 88, (3), 113 – 129. <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7832>

Даша Цимерманова

**РЕШАВАЊЕ ЈЕЗИЧКИХ ПРОБЛЕМА У КОНТЕКСТУ РАЗЛИЧИТИХ ОБЛИКА
ЈЕЗИЧКОГ САВЕТОВАЊА (НА ПРИМЕРУ ЈЕЗИЧКИХ ПРОБЛЕМА
ВЕЗАНИХ ЗА РАТ У УКРАЈИНИ)**

Резиме

Рад се фокусира на различите облике језичког саветовања – званично институционализоване (научно саветовалиште, нпр. језичко саветовалиште Института за лингвистику „Људовит Штур“ Словачке академије наука – ИЛЉШ САН), стручне (странице и групе на друштвеним мрежама којима руководи језички професионалац, нпр. преводацац) и нестручне (дискусије на интернету без језичко-професионалне позадине – укључују обичне (често анонимне) кориснике језика).

Свако језичко саветовалиште има свој корпус језичких проблема којима се бави: језичко саветовалиште ИЛЉШ САН бави се проблемима из свих области, док стручно саветовање заступљено профилима на друштвеној мрежи Инстаграм анализира језичке проблеме структурно-језичке природе. Као што смо показали на примеру истог језичког проблема, језичка саветовалишта такође имају различите начине за решавање језичких проблема – док саветовалиште ИЛЉШ САН избегава строга прескриптивна решења и радије наводи, препоручује и објашњава, професионални центри за саветовање на друштвеним мрежама нуде строга прескриптивна решења типа „само једна опција је исправна“. Стручна и нестручна саветовалишта која делују путем дискусије прескриптивнија су од језичког саветовалишта ИЛЉШ САН, али је њихов степен прескриптивности нижи од степена прескриптивности на друштвеним мрежама.

У решењима стручних и нестручних саветовалишта појављује се елемент осећања и ставова (према себи, према другима, према језику и према научним ауторитетима), који се формално манифестује ставовима као што су „по мом мишљењу“, „користим га на овај начин“, „дефинитивно га нећу користити на овај начин“, итд. Постојање различитих облика језичког саветовања вероватно одражава потребу корисника да се ангажују, али и њихово незадовољство званичним језичким саветима (временским или неким другим).

Кључне речи: језички проблем, језичко саветовалиште, језичко планирање, језички менаџмент, рат у Украјини

Daša Cimermanová

**SOLVING LANGUAGE PROBLEMS IN THE CONTEXT OF VARIOUS FORMS
OF LANGUAGE CONSULTANCY (USING THE EXAMPLE OF LANGUAGE PROBLEMS
RELATED TO THE WAR CONFLICT IN UKRAINE)**

Summary

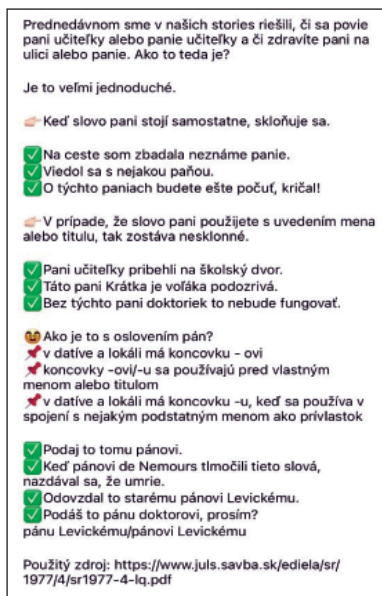
The paper focuses on different forms of language consultancy – official institution-alised (scientific language consultancy, e.g. the LSIL language consultancy), professional (social networking sites and groups run by a language professional, e.g. a translator) and folk (online discussions without linguistic professional background – involving ordinary, often anonymous, language users).

Each language advisory service has its own corpus of language problems that it deals with: the LSIL language advisory service deals with language problems related to linguistic (in)correctness and orthography, the professional language counselling represented by discussion groups on social networks and the folk language counselling deal with language problems from all structural-linguistic areas. As we have shown in the example of the same language problem, language counselling services also have their own ways of solving language problems – while language counselling services avoid strict prescriptive solutions and rather recommend, professional counselling services on social networks also offer strict prescriptive solutions like “only one option is right”. The professional and folk counselling services implemented through discussions are more prescriptive than the LSIL language counselling service, but their level of prescriptiveness is lower than that of the social network counselling services.

There is an element of emotions and attitudes (towards oneself, others, language and linguistic authorities) in the solutions of the professional and popular counselling sessions, which is formally manifested by elements such as “I think”, “in my opinion”, “I use it this way”, “I will definitely not use it this way” etc. The existence of different forms of language counselling is probably a reflection of users’ need to engage but also of dissatisfaction with official language advice (time or otherwise).

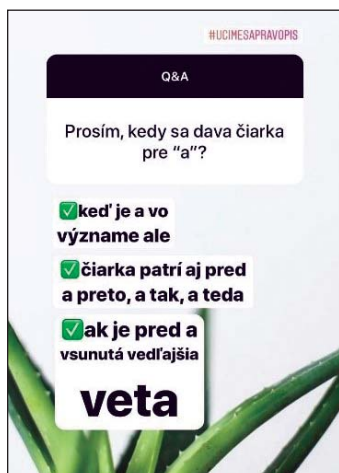
Keywords: language problems, language consultancy, language planning, language management, war in Ukraine

Prílohy

Obrázok 1. Príspevok na stránke viete_po_slovensky z 5. 10. 2022¹⁴

Obrázok 2. Text príspevku na stránke viete_po_slovensky z 5. 10. 2022¹⁵

Obrázok 3. Jazyková poradňa formou príbehu na stránke viete_po_slovensky, apríl 2020¹⁶

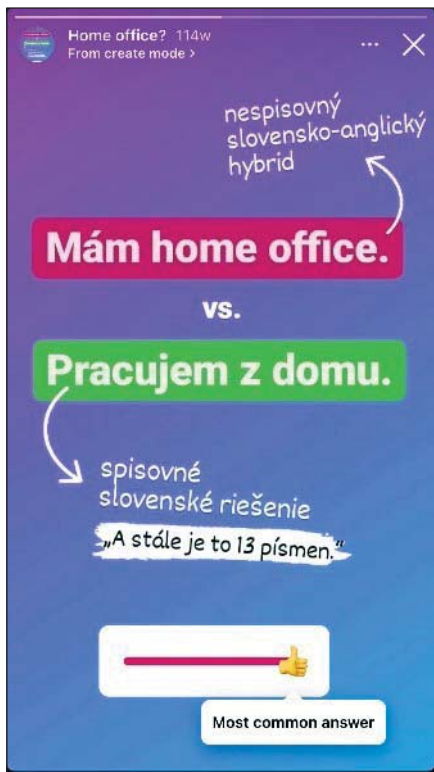
Obrázok 4. Príspevok na stránke hovorme.spisovne, 16. 4. 2022¹⁷

¹⁴ Zdroj: <https://www.instagram.com/p/CjV9BQZroUs/>

¹⁵ Zdroj: <https://www.instagram.com/p/CjV9BQZroUs/>

¹⁶ Zdroj: <https://www.instagram.com/stories/highlights/17858478367976961/>

¹⁷ Zdroj: <https://www.instagram.com/p/CcaD-TkKG0l/>

hovor.me.spisovne V dvojslovných spojeniach veľkonočné sviatky, ale aj vianočné sviatky sa obe slová píše s malým začiatočným písmenom, pretože nejde o vlastné mená. Vlastnými menami sú názvy Veľká noc a Vianoce.

Slovo sviatky, ak sa použije namiesto pomenovaní vianočné sviatky alebo veľkonočné sviatky, sa tiež píše s malým začiatočným písmenom.

Zdroj: www.jazykovaporadna.sme.sk

Obrázok 5. Text pod príspevkom na stránke hovor.me.spisovne, 16. 4. 2022¹⁸

Obrázok 6. Jazyková poradňa formou príbehu na stránke hovor.me.spisovne, apríl 2021¹⁹

je správne uličný či pouličný predaj? :lol:

jednoznačne : pouličný predaj je správne :)

uličný je napríklad futbal, hraný v rámci jednej ulice, alebo izba, obrátená do ulice

pouličné je osvetlenie, pouličný predaj, pouličné boje, pouličný predavač ...

Obrázok 7. Úryvok z diskusie na portáli freespace.sk, 27. 6. 2006²⁰

¹⁸ Zdroj: <https://www.instagram.com/p/CcaD-TkKG0l/>

¹⁹ Zdroj: <https://www.instagram.com/stories/highlights/17858478367976961/>

²⁰ Zdroj:

<https://www.freespace.sk/tema/948-pravopis-a-sloven%C4%8Dina-na-slov%C3%AD%C4%8Dko/>

Dobrý deň.
 Prečo sa nepoužíva správny prepis mesta Київ ako Kyjiv z ukrajinskej azbuky?
 Prečo sa stále používa Kyjev ako prepis z ruskej azbuky?

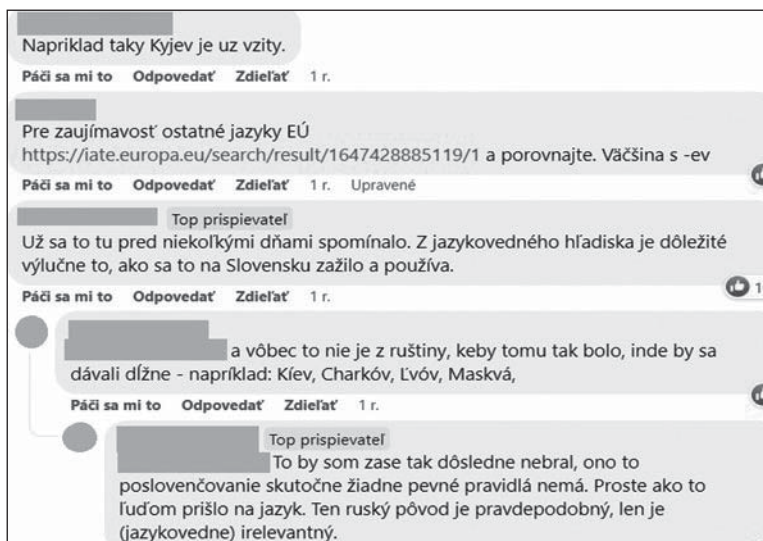
Ved' Володимир prepisujeme z ukrajinskej azbuky správne ako Volodymyr a neprispôbujeme si to na Vladimir.

V anglofónnom priestore správne zmenili názov mesta už pred dvoma rokmi z Kiev na Kyiv. My na Slovensku na čo čakáme?

Obrázok 8. Otázka zo skupiny Jazyková poradňa ASAP, 24. 2. 2022²¹

Dobrý deň, chcem opýtať na takú vec, ktorá mi tu vyvstala v súvislosti s aktuálnou situáciou. Slovenské názvy miest - Charkov, Kyjev, Dneper, Lvov a pod. Upozornila ma na to Ukrajinka, že sú odvodené z ruských názvov týchto miest a nie ukrajinských. Po ukrajinsky by mali byť Charkiv, Kyjiv, Dnipro, Lviv. Čo si o tom myslíte?

Obrázok 9. Otázka zo skupiny Jazyková poradňa ASAP, 16. 3. 2022²²

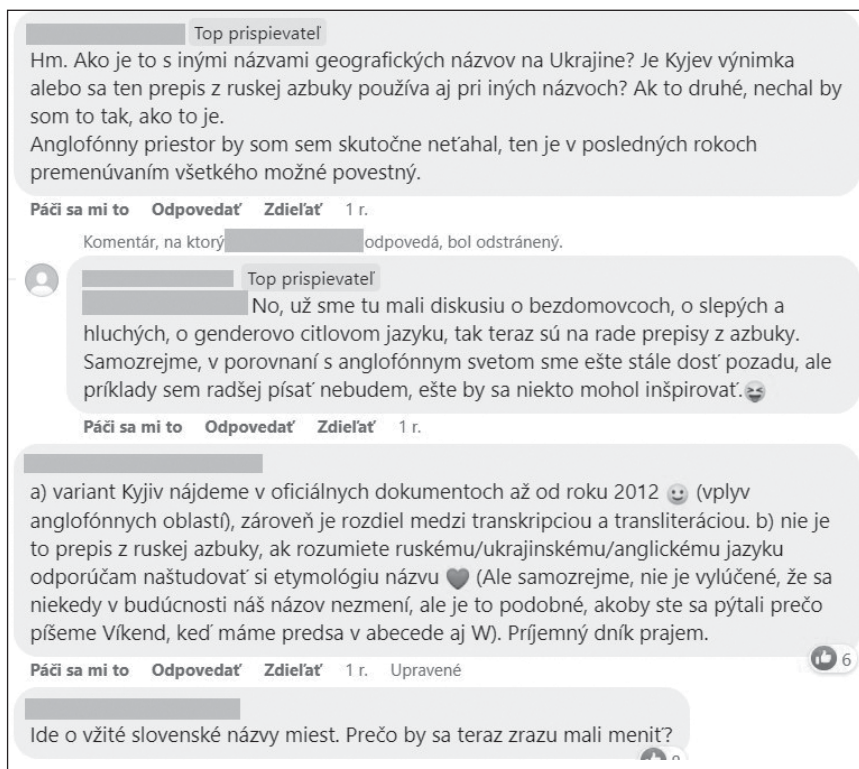

Obrázok 10. Úryvok diskusie pod príspevkom v skupine Jazyková poradňa ASAP, február – marec 2022²³

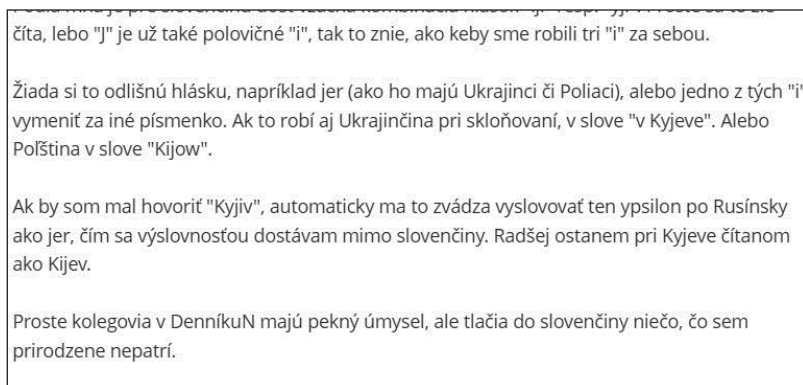
²¹ Zdroj: <https://www.facebook.com/groups/jazykovaporadna/permalink/4441615692606149/>

²² Zdroj: <https://www.facebook.com/groups/jazykovaporadna/permalink/4493595064074878/>

²³ Zdroj: <https://www.facebook.com/groups/jazykovaporadna/permalink/4493595064074878/>

Obrázok 11. Úryvok z diskusie pod príspevkom v skupine Jazyková poradňa ASAP, marec – apríl 2022²⁴

Obrázok 12. Úryvok z diskusie pod textom denníka SME, apríl 2022²⁵

²⁴ Zdroj: <https://www.facebook.com/groups/jazykovaporadna/permalink/4441615692606149/>

²⁵ Zdroj: <https://komentare.sme.sk/diskusie/5129093/kyjev-zostane-kyjevom.html>

Ja myslím, že poslovenčenie zahraničných reálií je skôr uznaním, že daná reália je významná a Slováci o nej hodne hovoria. Preto máme po slovensky Londýn, Paríž, Brusel a Rím a nie London, Paris, Bruxelles a Roma. Ale máme Leicester a Marseille (a ani nevieme, ako to vysloviť...).

Obrázok 13. Úryvok z diskusie pod textom denníka SME, apríl 2022²⁶

ja som sa pýtala na názor ľudí, nie na secondhand názor. Okrem toho jazyková poradňa tam má popísané také hlúposti, že ich názory určite nepovažujem za smerodavné... Takže, skôr ma zaujíma váš osobný názor.

Obrázok 14. Úryvok z diskusie pod príspevkom vo facebookovej skupine Jazyková poradňa ASAP, 31. 3. 2023²⁷

Nuz... skoda, ze sa tak neohradili ked sa zavadzala 'posilňovňa' (lebo to sa vobec zle nevyslovuje, vsakze?), pripadne fanúšička (oproti ovela viac user-friendly fanyne). A to uz ani nespominam slovo 'hostka' ktore mi nekonecne pili usi a to som zena.

Takze nehnevajte sa na mna, ale za mna jazykovedny ustav uz viackrat zaviedol hluposti len aby vykazal cinnost, a urobiť ustupok a priateľske gesto k Ukrajine v case vojny by ich aj vzhľadom na predchádzajúcu nezmyselnú aktivitu nezabilo.

Obrázok 15. Úryvok z diskusie pod textom denníka SME *Kyjev ostane Kyjevom*, apríl 2022²⁸

²⁶ Zdroj: <https://komentare.sme.sk/diskusie/5129093/kyjev-zostane-kyjevom.html>

²⁷ Zdroj: <https://www.facebook.com/groups/jazykovaporadna/permalink/5560392234061817/>

²⁸ Zdroj: <https://komentare.sme.sk/diskusie/5129093/kyjev-zostane-kyjevom.html>